

Kiến thức lớp 10

"Độc Tiểu Thanh Ký" –Nguyễn Du-phần 8

Bài Độc Tiểu Thanh kí được dịch và in bằng chữ quốc ngữ khá sớm(1), nhưng phải đợi đến khi soạn giả sách giáo khoa đưa vào Văn 10(2) thì giới nghiên cứu mới thực sự chú ý tới và tạo thành cuộc tranh luận khá sôi nổi, kéo dài ngót 5 năm, sau đấy tạm lắng xuống và cho tới nay vẫn còn nhiều điều cần bàn, nhất là những vấn đề về tư liệu và hướng nghiên cứu. Đây cũng là mục đích của bài viết này.

Có lẽ người đầu tiên châm ngòi cho cuộc tranh luận bài Độc Tiểu Thanh kí là Ts. Nguyễn Danh Đạt. Ông cho rằng, bản dịch nghĩa và dịch thơ bài Độc Tiểu Thanh kí in trong Văn 10 “là chưa ổn”(3) và đưa ra cách dịch mới của mình. Chủ biên Văn 10 - GS.

Nguyễn Đình Chú trả lời. Theo Giáo sư, muốn dịch một cách chính xác bài thơ, phải hiểu đúng hoàn cảnh ra đời của tác phẩm

và nguyên nhân dẫn đến cách hiểu khác nhau “là do hiểu về hoàn cảnh sáng tác bài thơ khác nhau”(4). Trên cơ sở định hướng đó, Giáo sư khẳng định: Bài Độc Tiểu Thanh kí được viết khi Nguyễn Du còn ở nhà chưa đi sứ. Tiếp theo, các học giả Trần Đình Sử, Đào Thái Tôn, Nguyễn Quảng Tuân, Nguyễn Khắc Phi... lần lượt viết bài trao đổi. Để trình bày cách hiểu nội dung bài thơ, trong trao đổi, các vị đi theo hai hướng:

Một là, xác định thời điểm ra đời bài Độc Tiểu Thanh kí.

Hai là, truy tìm tư liệu liên quan tới Tiểu Thanh.

Về thời điểm bài thơ ra đời, các nhà nghiên cứu đã đưa ra kết luận ngược chiều nhau. Một số tán thành ý kiến của các cụ Bùi Kỉ, Đào Duy Anh... trước đây; cho rằng, Độc Tiểu Thanh kí được viết vào thời kì Nguyễn Du đi sứ Trung Hoa như Nguyễn Danh Đạt, Trần Đình Sử(5)... Số khác chẳng hạn Nguyễn Lộc, Nguyễn Đình Chú... thì đồng tình với Trương Chính: Độc Tiểu Thanh kí

“không phải làm khi nhà thơ đi qua mộ Tiểu Thanh ở Hàng Châu, mà làm khi còn ở nhà”(6). Mỗi người đều đưa ra lí lẽ của mình và lí lẽ nào cũng có sức thuyết phục riêng. Tuy vậy, cũng có người muốn dung hòa rằng, “có thể Nguyễn Du đã viết bài thơ này trong thời kì đi sứ”(7).

Hướng truy tìm tư liệu về Tiểu Thanh, gồm Nguyễn Quảng Tuân, Trần Đình Sử, Nguyễn khắc Phi... Các ông đã lần lượt công bố Tiểu Thanh truyện trong thư tịch cổ Trung Hoa như Nữ Liêu trai chí dị(8), Ngu Sơ tân chí(9), Tình sử(10). Tuy nhiên, các ông mới tìm thấy Tiểu Thanh truyện. Thế thì, có cái gọi là Tiểu Thanh kí không? Hoặc giả, Tiểu Thanh kí là Tiểu Thanh truyện như có nhà nghiên cứu đã phỏng đoán?

Để giải quyết những vấn đề trên, chúng tôi nghĩ, trước hết cần biết Tiểu Thanh là ai; sau nữa phải truy tìm những tư liệu viết về Tiểu Thanh có liên quan đến các câu thơ Nguyễn Du. Những tư liệu tìm được sẽ cho ta lời giải đáp.

Bây giờ xin lần lượt trình bày từng vấn đề theo tư liệu chúng tôi đã có.

I/ Tam bách dư niên

1. Để tìm ẩn số 300 năm, vấn đề đầu tiên cần biết: Tiểu Thanh là ai?

Nói chung, trong các thư tịch của mình, người Trung Hoa viết về Tiểu Thanh khá thống nhất. Chỉ có điều, họ chưa thật nhất trí trong việc, nên xếp Tiểu Thanh theo họ hay theo tên trong từ điển. Chẳng hạn, cùng một bộ Từ Hải nhưng sách do Trung Hoa Thư cục xuất bản thì xếp Tiểu Thanh vào từ mục “Tiểu Thanh”, tra chữ tiểu [?] 3 nét; còn sách do Thượng Hải Từ thư xã xuất bản lại đặt vào từ mục “Phùng Tiểu Thanh”, tra chữ phùng [?] 12 nét. Lấy chữ “Phùng” hay chữ “Tiểu” làm đầu mục từ, đều thể hiện quan điểm về phụ nữ của các soạn giả. Khi tôn trọng ai đó,

người Trung Hoa thường dùng họ để gọi, khi bình thường thì chỉ gọi tên là đủ. Vì lẽ đó, cuốn từ điển do Thượng Hải Từ thư xã in năm 1989, các soạn giả lấy chữ “Phùng” làm đầu mục từ để tra. Bởi không lưu ý tới đặc điểm này nên, khi tra “Tiểu” trong từ mục “Tiểu Thanh” ở Từ Hải của Thượng Hải Từ thư xã không thấy, có nhà nghiên cứu đã hốt hoảng thốt lên rằng khi tái bản, “cuốn Từ Hải mới (Thượng Hải Từ thư xuất bản xã, Thượng Hải, 1989) mục “Tiểu Thanh” đã bị lược bỏ”(11). Thực ra, họ đâu có “lược bỏ”! Chỉ tại, sách thì lấy tên, sách thì dùng họ làm đầu mục cho từ điển mà thôi.

Về cuộc đời Phùng Tiểu Thanh, thoát đọc, ta cũng thấy hiện tượng dường như mâu thuẫn. Chẳng hạn, Trung Hoa Thư cục ghi, Tiểu Thanh là “tên người con gái ở Giang Đô, thời Minh... giỏi thơ từ, biết âm luật. Bởi vợ cả không dung, dời đến ở nhà riêng tại Cô Sơn; có người bà con là Dương phu nhân thương xót, nói bóng gió khuyên đi lấy chồng khác nhưng không nghe, buồn đau thành bệnh; sai họa sư vẽ ảnh mình, tự tế rồi chết, năm

chỉ mới 18 tuổi; chôn ở Cô Sơn, Tây Hồ. Có người họ hàng thu thập thơ từ của nàng, khắc in thành Phần dư thảo. vở tạp kịch Xuân ba ảnh của Từ Hối thời Minh là lấy từ câu chuyện về Tiểu Thanh mà phổ ra”(12). Thượng Hải Từ thư xã lại viết: Phùng Tiểu Thanh là “nhân vật trong truyện văn học. Tương truyền, nhà ở Dương Châu, giỏi thơ, tài họa. Năm 16 tuổi lấy con trai họ Phùng làm thiếp. Bị người vợ cả ghen tuông, đưa ra an trí tại Phật Xá, Cô Sơn do một ni cô cai quản, tinh thần đau khổ, uất ức mà chết. vở kịch truyền kì Liễu đổ canh của Ngô Bính thời Minh đã lấy sự kiện này làm đề tài”(13). Tuy viết có vẻ khác nhau như vậy, nhưng thực ra, họ đâu có mâu thuẫn. Chỉ vì, Trung Hoa Thư cục dựa vào cuộc đời thực của Tiểu Thanh để biên soạn, còn Thượng Hải Từ thư xã lại dựa vào tác phẩm văn học để viết về Tiểu Thanh. Ngay cả thời điểm Tiểu Thanh sống, họ viết cũng có vẻ khác nhau, song thực chất vẫn thống nhất. Chẳng hạn, Từ Hải nói, Tiểu Thanh người thời Minh; Từ Nguyên bản in năm 1988 bảo người thời Minh Mạt; còn Từ nguyên bản in năm 1938 và Trung Quốc nhân danh đại từ điển lại viết, nàng người thời Thanh

Sơ... Bảo Tiểu Thanh người thời Minh, thời Minh Mạt hoặc Thanh Sơ đều đúng cả, vì mỗi sách lấy từ một nguồn khác nhau. Hơn nữa, trong văn chương, người viết thường dùng con số ước lượng.

2. Liên quan đến Tiểu Thanh là ai, có vấn đề mộ Tiểu Thanh.

Về mộ Tiểu Thanh thì, 3 trong 5 bộ từ điển là Từ nguyên (bản in năm 1938 và năm 1988) và Trung Quốc nhân danh đại từ điển đều khẳng định: Nay ở Cô Sơn, Tây Hồ có mộ Tiểu Thanh. Trong ba tư liệu trên, đáng chú ý nhất vẫn là Trung Quốc nhân danh đại từ điển, một loại sách công cụ chỉ dẫn tên người Trung Hoa có thật, đã thừa nhận: “nay ở Cô Sơn Tây Hồ Hàng Châu có mộ Tiểu Thanh”.

Vậy, hiện nay ở Cô Sơn, Tây Hồ có mộ Tiểu Thanh không? Rất may là, gần đây trên một trang Web của mạng Dương Châu (Trung Hoa), mục Dương Châu mỹ nữ (năm 2004) có đưa tin về

Tiểu Thanh và hai bức ảnh: mộ Tiểu Thanh (ảnh này cách đây hơn 70 năm, Phan Quang Đán cũng đã công bố(14)) và ảnh màu cảnh Cô Sơn bên hồ Tây Tử. Nhấn mạnh vấn đề này, chúng tôi không nhằm mục đích khẳng định hoặc phủ định Tiểu Thanh là người có thật hay không có thật. Chỉ biết, Nguyễn Du viết bài Đọc Tiểu Thanh kí và người Trung Hoa có ảnh mộ Tiểu Thanh. Vấn đề chúng ta cần là thời điểm Tiểu Thanh hiện diện trên đời vì liên quan tới câu “tam bách dư niên” trong thơ của Nguyễn Du.

Thực ra, vấn đề Phùng Tiểu Thanh diễn ra tương tự hiện tượng Vương Thúc Kiều. Thoạt đầu, nàng là người có thật, sau đấy, các văn nhân tài sĩ đua nhau tiểu thuyết hóa để thành các câu chuyện khác nhau.

3. Thời điểm Tiểu Thanh hiện diện trên thế gian này.

Có lẽ do mới tìm thấy Tiểu Thanh truyện, nên chúng ta lúng túng khi lí giải thời gian hơn 300 năm. Tính từ bao giờ để đến Nguyễn

Du (1765-1820) được 300 năm? Ngu Sơ tân chí thì nói, Tiểu Thanh mất năm Nhâm Tý niên hiệu Vạn Lịch 1612. Xin lưu ý, chỉ có sách Ngu Sơ tân chí nói thời điểm Tiểu Thanh qua đời, các tài liệu khác như Tình sử, Nữ Liêu trai chí dị và một số tài liệu chúng tôi mới sưu tầm không đề cập tới vấn đề này. Dù tính toán bằng cách nào thì, từ năm Tiểu Thanh mất (theo Ngu Sơ tân chí) 1612, hoặc năm Tiểu Thanh sinh 1595 đến thời điểm Nguyễn Du ra đời 1765, hoặc Nguyễn Du đi sứ 1813, thậm chí tới lúc Nguyễn Du mất 1820 cũng chỉ được 225 năm ($1820 - 1595 = 225$) hướng chi lại “hơn 300 năm”! Song, tài liệu Dương Châu mỹ nữ sẽ giúp ta giải đáp phần nào nghi vấn này.

Để giới thiệu các mỹ nữ nổi tiếng thời Minh của Trung Hoa, trong mục “Bi kịch thảm thương của Phùng Tiểu Thanh - đại diện cho các cô gái đẹp ở Dương Châu” địa chỉ www.yzmn.cn, tác giả viết: “Bên Tây Hồ ở Hàng Châu có hai ngôi mộ mỹ nhân thường khiến du khách phải buồn đau than thở. Thứ nhất là ngôi mộ cô đơn của Tô Tiểu Tiểu, một thi sĩ - danh sĩ nổi tiếng thời Nam Tề(15),

nằm tại bờ tây Lãnh Kiều; ngôi thứ hai là mộ Phùng Tiểu Thanh, một oán nữ thời Minh Sơ, nằm yên tĩnh đã lâu trong khu rừng mai dưới chân núi Cô Sơn. Hai ngôi mộ cô quạnh cỏ xanh phủ kín khiến cho bờ hồ Tây Tử tăng thêm vẻ đẹp đượm buồn. Người tới đây tưởng niệm, không khỏi hồi tưởng đến câu chuyện thê lương của hai giai nhân bạc mệnh”.

Đoạn văn trên nói rõ, Tiểu Thanh sống thời Minh Sơ, mộ hiện ở Tây Hồ. Chẳng những thế, tác giả còn kể tỉ mỉ thân phận nàng:

“Phùng Tiểu Thanh vốn là con gái nhà thế gia ở Quảng Lăng. Trước đây, vị tổ của nàng từng theo Chu Nguyên Chương nam chinh bắc phạt, có công trong việc dựng nên giang sơn nhà Đại Minh. Sau khi nhà Minh định đô ở Nam Kinh, gia tộc họ Phùng được hưởng quan cao, lộc hậu. Đến đời phụ thân Phùng Tiểu Thanh, ông được thụ phong làm Thái thú Quảng Lăng.

Thuở ấu thơ, Phùng Tiểu Thanh sống trong phủ Thái thú ở